

Nr 14

Av herr Broberg m. fl., angående prognoser för behovet av arbetskraft.

(Lika lydande med motion nr 12 i Första kammaren)

De sociala skadeverkningar som bristande tillgång till arbetskraft kan medföra har i olika sammanhang uppmärksamrats och belysts. Särskilt har i detta avseende debatterats vårdområdena och bostadsfrågan, där problemen till inte ringa del sammanhänger med bristande tillgång till utbildad arbetskraft.

Även sett från rent ekonomisk synpunkt kan man tala om skadeverkningar genom brist på arbetskraft. Utvecklingen kan exempelvis starkt bromsas inom områden där i annat fall en kraftig expansion vore möjlig. Särskilt viktig är i detta sammanhang exportindustrien.

Samhället söker med skilda åtgärder, bl. a. genom en lämpligt avvägd utbildning och rörlighetsfrämjande åtgärder, åstadkomma balans inom skilda yrken och skilda regioner för att vi skall få full men ej överfull sysselsättning. Det som i många lägen har den största möjligheten att skapa balans är dock prisbildningen. De faktorer i vårt moderna samhälle som verkar rörelsehindrande är dock både många och starka. Det är heller inte inom många områden på arbetsmarknaden som vi främjar rörligheten genom en på fri prisbildning baserad marknadshushållning.

Det förefaller som om vi på arbetsmarknaden får räkna med en utveckling mot lönesättning baserad på merit- och arbetsvärdering som möjligen kommer att verka stabiliserande i lönehänseende men därmed även rörelsehindrande. Vidare är det risk att inom utbildningens område snedvridande faktorer starkare kommer att göra sig gällande än nu. Som kompensering kräver detta från samhällets sida en bättre planering och en aktivare rörelsefrämjande politik. Som ett viktigt led i en sådan politik borde en förbättrad prognosverksamhet kunna åstadkommas.

Lönesättning efter arbetsvärderings- eller meritvärderingssynpunkt har på senaste tiden allmänt diskuterats såväl inom organisationerna på arbetsmarknaden som inom vissa företag. Det är troligt att man får räkna med att lönesättning enligt sådana bedömningsgrunder blir vanlig. Metoden innebär en på möjligaste objektiva grunder gjord bedömning av arbetsuppgiftens svårighetsgrad. Jämfört med den marknadsmässigt fastställda lönen, där självfallet även en allmän värdering av yrket ingår som

ett av momenten i lönesättningen, är självfallet den enligt vissa fastställda grunder gjorda arbetsvärderingen att betrakta som i hög grad statisk. Detta blir i allt högre grad fallet ju mer meritvärderingen läses vid formella meriter.

På utbildningens område får man räkna med att de nya gymnasierna och fackskolorna kommer att vara mycket mer attraktiva än yrkesskolorna. Man kan därför allvarligt befara en snedvridning som skärper bristen på skickliga yrkesarbetare och på specialarbetare.

Med hänsyn till att bristen på yrkesarbetare även nu är kännbar och bl. a. bidrager till de sociala skadeverkningarna på bostadsområdet måste självfallet denna brist i hög grad uppmärksammas och bekämpas. Detta framstår som ännu mer angeläget om vi har skäl räkna med att rörligheten genom vissa åtgärder på arbetsmarknadsområdet kommer att begränsas och att en snedvridning på utbildningens område kan uppstå. Generellt kan sägas att ju mer vi sätter den fria prisbildningen ur funktion och ju mer vi minskar arbetsmarknadens flexibilitet genom låsta formella fordringar, desto större krav ställs på samhällets planering.

De prognoser som gjorts i avseende på behovet av arbetskraft och som utgör underlag för gymnasie- och fackskoleutredningarna berör i huvudsak yrken med hög teoretisk utbildning eller teoretisk utbildning på mellannivån. Däremot finns endast lokala utredningar för yrken med krav på i huvudsak praktisk utbildning. Detta försvårar möjligheterna till en bedömning av hela arbetsmarknadens behov och till den avvägning mellan olika utbildningsvägar, som är i hög grad önskvärd i samband med den utformning och dimensionering av skilda skolor som riksdagen inom den närmaste tiden kommer att få ta ställning till.

I det fall att det på det industriella området blir en bestående brist inom en yrkeskategori inverkar detta självfallet på den industriella utvecklingen och därmed även på behovet inom övriga yrkeskategorier. Det synes sannolikt att vi i framtiden får räkna med brist på arbetskraft som en normal företeelse och att utvecklingen förutom av tillgången på kapital och tekniskt kunnande kommer att bestämmas av den totala tillgången på arbetskraft. Under sådana förhållanden är det särskilt viktigt att man får balans mellan grupper som inte kan eller endast med svårighet kan ersätta varandra, vilket kan anses vara fallet bl. a. mellan vissa grupper med övervägande teoretisk och andra med i huvudsak praktisk utbildning. Som regel torde det nog även vara lättare att i prognoser eller tendenskalkyler fastställa de lämpliga relationerna mellan sådana grupper än det antal som skall ingå i varje grupp, under förutsättning att prognosarbetet baseras på stora grupper.

Vi vill i detta sammanhang även hänvisa till de uttalanden som görs av arbetsmarknadens metodforskningsgrupp.

Det kan förutsättas bli en av den nu tillsatta yrkesberedningens uppgif-

ter att grundligt penetrera frågan om antalet av och kvaliteten på de yrkesarbetare som vi behöver.

Enligt direktiven skall utredningen söka komma fram till en bedömning av den totalt behövliga utbildningskapaciteten inom yrkesutbildningen. — Skarpa gränser skall inte dras mellan primärutbildningen för ungdom och omskolning eller fortbildning av vuxna. — Utredningen får inte leda till något avstannande eller uppskjutande av det utvecklingsarbete som f. n. pågår och under de närmaste åren måste fortgå inom yrkesutbildningen. — Det tillkommer utredningen att själv ange en lämplig tidsplan för utredningsarbetet.

Omfattningen av yrkesskoleberedningens uppgifter gör det sannolikt att några utredningar i fråga om de kvantitativa och kvalitativa behoven av yrkesarbetare inte blir färdiga inom den närmaste tiden. Vidare är det möjligt att prognoserna kan bli baserade på helt andra bedömningar än dem man utgått ifrån i gymnasieutredningen.

Man kan alltså konstatera att den överblick över hela arbetsmarknadsfältet som erfordras för att avvägningen mellan olika skolformer skall bli den bästa möjliga har man f. n. inte. Här föreligger alltså en brist i fråga om underlag för planering inom ett för utvecklingen utomordentligt viktigt område. Det synes därför vara ett i hög grad trängande önskemål att här få fram prognoser som tar sikte på balansen mellan skilda yrkesgrupper. I denna fråga synes även följande böra beaktas.

I flera av de remissyttranden som avgivits i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 172 år 1963 angående riktlinjer för fortsatt utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet framhålls att de prognoser som ligger till grund för förslagen är behäftade med stora svagheter därför att de utgör en särkalkyl över det högre utbildningsväsendets behov, utan hänsynstagande till arbetskraftsbehoven i övrigt. I Jernkontorets yttrande anges sålunda att hänsyn till balansen mellan antalet akademiskt utbildade och andra yrkeskategorier måste tas. »Att betrakta behovet av akademiker isolerat från hela befolkningens närings- och yrkesindelning synes mindre fruktbart och medför risker för grova felbedömningar.» I statskontorets yttrande framhålls vikten av att prognoserna görs till föremål för ingående kritik och att det icke är tillfredsställande att utan en penetration lägga mindre säkra prognoser till grund för ställningstaganden enbart av det skälet att några bättre förutsägelser inte existerar.

Vad som ovan angivits som väsentligt i fråga om prognoser till ledning för utbyggnad av högskolor och universitet gäller i minst lika hög grad prognoser för gymnasiets utbyggnad. Det kan även ifrågasättas om inte de allra starkaste skälen för tillförlitliga bedömningar finns i samband med att fackskolan utformas och dimensioneras. Denna skola bör kunna utformas så att den hjälper till att hålla balansen mellan yrkesgrupper med främst teoretisk och yrkesgrupper med i huvudsak praktisk utbildning.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller i sitt remissyttrande till propositionen om universitets- och högskoleutbyggnaden att aktuella prognoser för hela arbetsmarknaden är önskvärda, även om en sådan målsättning f. n. är omöjlig att realisera. Det synes emellertid här ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för att förstärka resurserna för prognosarbetet. Om emellertid dessa resurser f. n. inte är tillräckliga för att bearbeta arbetsmarknaden sektor för sektor, borde det inte vara uteslutet att få fram preliminära prognoser som ger en grov bild av läget. Vidare synes det vara ett önskemål att få fram rullande prognoser som underlag för snabba åtgärder på utbildningens område, så att vi här kan få den flexibilitet som vårt dynamiska samhälle kräver.

Under alla förhållanden måste det betecknas som i högsta grad otillfredsställande och olämpligt om riksdagen skall nödgas taga ställning i fråga om de ytterligt genomgripande skolreformerna utan att arbetsmarknadens behov klarlagts på ett mer betryggande sätt än som hittills skett.

Med åberopande av vad ovan anförts får vi härmed hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att Kungl. Maj:t prövar möjligheterna

att uppgöra sådana prognoser för behovet av arbetskraft som dels ger en totalbild av arbetsmarknadens behov och dels den lämpliga fördelningen mellan olika yrkesgrupper,

att framlägga sådana prognoser av preliminär natur senast i samband med att riksdagen skall taga ställning till frågan om fackskolan, samt

att utarbeta rullande prognoser som underlag för snabba åtgärder inom utbildnings- och omskolningsområdet.

Stockholm den 15 januari 1964

Hans Broberg

Olle Westberg

M. Berglund

Erik Tobé

Olaus Nyberg

Gunnar Hylltander